

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 21 Volume: 5 Issue: 21

Bahar 2012 Spring 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMAN NEVRES'İN GÜZELLİĞE, ŞİİRE VE ŞAİRE BAKIŞI "OSMAN NEVRES' VIEW ON BEAUTY, POETRY AND POETS"

Sümeyye YILDIZ*

Özet

Divan şairleri, bağlı buldukları geleneği temel alarak yazdıkları eserlerde, kendi şiir ve şair anlayışları hakkında bilgiler verirler. Böylece bir divan şairinin güzelliğe bakışı ve "gerçek şiir ve şair" tanımı, bize o şairin poetikasının kapısını aralayabilir. Bağlı bulunulan çerçeve değişmediği için tüm divan şairleri hakkında ayrı ayrı bir poetikadan bahsetmek pek mümkün olmasa da her şair, kelime hazinesini kullanma açısından farklılık gösterir. 19. yüzyıl divan şairlerinden Osman Nevres, divanındaki şiirlerde "güzellik, şiir, şair"e bakışını dile getirmiştir. Bu makalede, Osman Nevres'in poetikası tespiti çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osman Nevres, Divân, Poetika, Klasik Türk Şiiri.

Abstract

Divan poets give information about understanding of their own poetry and poets in their works based on their tradition. Therefore, divan poet's view on beauty and his definition of "true poetry and poets" can give us clues about his poetics. It is not possible to say that there is separate poetics for all of divan poets. However, Every poets differ from each other because of the way of using vocabularies. One of the 19th century poets, Osman Nevres, expressed his perspective of "beauty, poem, poet" in his Divan. In this article, the poetics of Osman Nevres will be analyzed.

Key Words: Osman Nevres, Divan, Poetics, Classical Turkish Poets.

Giriş

"Nevres-i Cedîd, Nevres Efendi" olarak da bilinen Osman Nevres, 19. yüzyıl divan şairlerindedir. *Divân'ı* ile beraber tespit edilebilmiş sekiz eseri vardır. Kitâbet mesleği dolayısıyla, uzun yıllar Bağdat, Irak, Hicaz, Şumnu, Diyarbakır, İstanbul gibi muhtelif yerlerde vazife yapmış; buralarda yaşadığı sıkıntıları *Divân'ında* ve bazı eserlerinde dile getirmiştir. *Divân'ından* anlaşıldığı kadarıyla, akıcı ve sade bir dili vardır. Arapça ve Farsçaya vakıf olduğunu, bu dillerle yazdığı şiirleriyle ortaya koyar. Çoğu klasik şair gibi Nevres de şiire ve

* Arş. Gör. Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

şaire bakışını çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Şairin, şiir ve şairden ne anladığını ortaya çıkarmak, estetik görüşünü belirlemek, onun poetikasının kapısını aralamak sayılabilir.

Divan şairleri, belli bir geleneği temel alarak yazdıkları şiirin sınırlarını kendileri belirlemezler. Sınırları belli olan bir çerçeveye girerler. Bu yüzden her divan şairinin poetikasının birbirinden farklı olduğunu söylemek doğru olmayabilir. Bu konuda Yavuz Bayram şöyle düşünmektedir: "...her birinin başına buyruk bir edâyla şiir söylüyor görünmelerine karşın, 'ortak bir şiir atmosferi ve ortak bir söylem' oluşturma açısından, günümüzün hemen tüm şiir akımlarına mensup şairlerinden daha ilkeli ve başarılı oldukları görülecektir." (Bayram, 2005: 80). Şairler, gerek nazım gerek nesir, çoğu eserlerinde veya eserlerinin mukaddimelerinde, dîbâcelerinde¹ mükemmel şiirin ve mükemmel şairin portresini çizmeye çalışmışlardır. Şairler çoğu zaman, özellikle divanlarında bu portrenin içerisine kendilerini oturtmuşlar, kendi şiir veya inşâları üzerinden en kâmil noktadaki şiirin nasıl olması gerektiğini anlatmışlardır. Bunu yaparken de söz, şiir ve kalemleri için inci, elmas, cevher, hazine, misk kokusu, âb-ı hayat, ok, yıldırım, hançer, kılıç gibi benzetmeler yapmış ve bunun için çok çeşitli sıfatlar, terkipler kullanmışlardır.² Ancak bizim konumuz *Osman Nevres Dîvânı*'nda yapılan bu teşbihlerin oluşturduğu kelimeleri saymak veya istatistikî dökümlerini çıkarmak değil; Nevres'in şiir, şair ve güzellik anlayışını ve kendi şairliğini hangi noktada gördüğünü tespit etmek olacaktır.³

1. Klâsik Güzellik Anlayışı

Günlük dilde, güzellik, yakışmışlık, zariflik gibi manalara gelen estetik, klasik Türk şiirinde genellikle, 'hüsn' ve 'cemâl' kelimeleri ile vücut bulmuştur. Ondan da önce, klasik edebiyatın temel kaynaklarından biri olan Kur'ân-ı Kerîm'in 'güzel' ve 'güzellik'i vurgulamasının da, cemâl, hüsn, tayyib, zînet, sürur (Mutluel, 2008: 36-52) kelimeleri etrafında olduğu görülür. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah; "...Yaratanların en güzeli (Ahsene'l-Halîkîn)..."⁴, "...Size şekil verip, şeklinizi güzel yapan (feahsene suverekum)..."⁵, "...Yarattığı her şeyi güzel yapmış (ahsene külli şey')..."⁶, "...Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı (feahsene suverekum)."⁷ gibi özelliklerle anılırken; genellikle hüsn kelimesi kullanılmaktadır. Kelimenin tasavvufî mânâsı şöyledir: "İlahî güzellik. Zâtındaki kemâl ki Hak'dan başkasında bulunmaz." (Uludağ, 1995: 252). Cemâl kelimesi ise anlam itibarıyla güzellik, hüsn, yüz güzelliği (Sâmî, 1978: 481) demektir. Güzelliğin mahiyeti, ilkeleri, sanatla ilgili değer yargıları, güzellik teorileri gibi konuları araştıran estetik kelimesinin çağdaş Arapça'daki karşılığı da *ilmü'l-cemâl* olarak adlandırılmıştır (Ayvazoğlu, 2000: 146). Cemâl, aynı zamanda "Âşıkın ısrarlı râğbeti ve talebi üzerine maşûkun kemâlleri izhar etmesi" (Uludağ, 1995: 116) anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'deki esaslardan biri, hüsn ve cemâl sahibi olan Allah'ın, mahlûkattaki tecellilerinin görülmesini ve böylelikle görünen güzelliğin arkasındaki Mutlak Güzel'e ulaşılmasını sağlamaktır.

Bu noktadan bakıldığında klasik Türk edebiyatında, şairin, özellikle hüsn ve cemâl kelimeleriyle tanımladığı güzellik anlayışı, onun estetiğe nasıl baktığını da gösterir. Bu edebiyatın güzellik anlayışının merkezinde ise sevginin güzelliği vardır. Ancak övülen bu sevgili, her şaire göre değişen özelliklere sahip değildir; tek tip şeklinde var olmuştur. Tüm

¹ "Dîbâcelerin bizce çok mühim yönlerinden birisi de şairin, söz hakkındaki görüşlerini, şiir ve şair anlayışını, şairleri değerlendireşin, şiirden anlamayanlar hakkındaki düşüncelerini bizzat bize vermesindedir." (Üzgör, 1988: 39)

² Kurulan bu sıfat ve terkipler için: Semra Tunç (2000). "Muhibbî Dîvânı'nda Şiir ve Şair ile İlgili Değerlendirmeler", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.7, Konya, s.265-283; Yavuz Bayram (2004). "16. Yüzyıl Divan Şiirinde 'Şiir, Söz ve Şair'le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, Konya, s.53-64; Yavuz Bayram (2004). "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar", *Türkbilgi*, S.8, Ankara, s.36-53.

³ Makalede örnek verilen beyitler, Dr. Bayram Ali Kaya'nın yayımlanmış doktora tezinden alınmıştır: Bayram Ali Kaya (2010). *Osman Nevres ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

⁴ Saffat 37/125 (Özek vd., 1993: 449)

⁵ Mümin 40/64 (Özek vd., 1993: 473)

⁶ Secde 32/7 (Özek vd., 1993: 414)

⁷ Teğabun 64/3 (Özek vd., 1993: 555)

sevgililer aynı hususiyetleri alır ve tek bir güzel imajına dökülür (Akün, 1993: 416). Klasik edebiyatta güzellik, bağlı bulunduğumuz İslam medeniyetinin Arap ve İran edebiyatında kıvamını bulduktan sonra Türk edebiyatında mahallî, millî unsurlarla zenginleşen bir anlayışı ihtiva eder (Kaplan, 2010: 7). Amaç, aşkın (transcendental) ve mutlak olanı yani İlahî Güzel'i anlatmaktır. Sevgili, sınırları aşan, en güzel şekliyle anlatılmaya çalışılan, soyut bir varlıktır. Bu yüzden cinsiyeti belli değildir, karakteristik ve fizikî özellikleri aynıdır (Yağcıoğlu, 2010: 561). Ancak her şair, bu kalıbı ve çerçeveyi, kendi işlemleri ve süslemeleriyle donatır ve böylece farklı mazmunların dünyasına kapı aralanır. Şair, şiirinde sevgilinin güzelliğini överken, 'güzel'den ne anladığını bildirmiş olur. Ancak bu, ortak bir gelenek etrafında şekillenen, ideal sevgili tipidir. "Gelenek, ideal sevgili tipini o kadar teferruatlı bir şekilde belirlemiştir ki âşığın bunlar dışında ilave edeceği bir husus kalmamış gibidir." (Okuyucu, 2010: 211). Estetik görüş içinde güzellik, mükemmellekle doğrudan ilişkili (Koç, 2009: 73) olduğundan, şair için sevgili de mükemmeldir. Bu sebeple sevgili, yapılan benzetmeler doğrultusunda, bulunduğu ortamdaki en üst varlıktır. Padişah, güneş, gül gibi...

2. Nevres'in Güzellik Anlayışı

Nevres sevgili için, padişah, perî, Mushaf, bağ, çemen, gül bahçesi, lale, gül, yasemin, mum, ay, güneş, şarap, kadeh gibi benzetmeler yapmış; sevgilinin güzelliğini anlatırken, hüsn ve cemâl gibi kelimeleri kullanmıştır.

Zülf ü hattıñ halka mâr u mûr şeklin gösterir
Şem'-i hüsnüñ şevki nâr u nûr şeklin gösterir (G46/1)

Sevgilinin saçı yılana ve yüzündeki ayva tüyleri de karıncaya benzetilmiştir. Güzelliğinin mumunun şevki ateş ve nûr gibi parlamaktadır. Sevgilinin güzelliği bir mum gibi hem ateş olup yanar ve etrafındakileri yakar; hem de ışık olup etrafını aydınlatır. Şairin dünyası karanlıktır. Bu karanlık dünyada tek ışığı, sevgilinin güzelliği, özellikle de yüzünün nûrudur. Bu yüzden, sevgiliyi gönül sarayına çağırır ve güzelliği ile o mekânı ay gibi aydınlatmasını ister (G288/1). Şaire göre 'güzel', yakıcılığıyla âşığı kavuran, ışığıyla da âşığa yol gösteren, onun hayatını aydınlatandır.

Mufassal şerh-i hüsnüñ mebhâs-ı zülfüñ mutavveldir
Cemâliñden ne bahs etse zebân-ı hâme mücmeldir (G80/1)

Sevgilinin güzelliğini şerh etmek, açıklamak çok fazla izah ve tafsilat gerektirir, saçının bahsini etmek ise sözü uzattırır. Kalem dil sevgilinin yüz güzelliğinden bahsetmeye kalksa, kısır kalır; sözü az olur. Görüldüğü üzere sevgiliyi ve özellikle de onun güzelliğini anlatmak, izah etmek mümkün değildir. Ay bile, parlaklığını sevgilinin yanağının ışığından almış olmasına karşın, bu nûrun sırrını açıklayamaz (G58/5). Burada şair için 'güzellik' tanımlanamaz ve anlatılamaz bir kavramdır. Ancak her ne kadar anlatamazsa da şair, sabahlara dek sevgilinin gül yanağının güzelliğini haykırmakta, bülbül kadar maharetlidir (G172/3; G191/6).

Nevres, sevgilinin güzelliğine olan aşkı uğrunda ayıplanmayı göze almıştır. Aşağıdaki beyitte şair aynı zamanda Yusuf u Züleyhâ kıssasına telmihte bulunmuştur:

Görmemişler güzelim sende bu vech-i hüsnü
Müdde'iler n'ola ayb eylese aşkıñla beni (G285/1)

Şair, sevgiliye ve özellikle de onun yüzüne bir kutsallık atfeder. Sevgilinin yüzü, Ka'be'ye benzetilir. Âşığın kiblesi, sevgilinin yüzüdür. "Namazda Ka'be'ye dönüldüğü gibi âşığın yüzü de daima sevgili tarafına müteveccihdir" (Okuyucu, 2006: 13) ve âşık, oradan başka bir yere yüzünü dönmez (G299/4).

Şairler, güzeli anlatmak için çıktıkları yolda, güzel sözün incelikleri ile sürekli meşgul olur; böylece güzelliğin anlamını kavrar, hikmetine erişirler (Doğan, 2009: 116). Şair, şiirinin güzelliğinden bahsederken de hüsn kelimesini kullanmıştır. İltifat görememekten yakınırken,

istifham yapar ve tek günahının fasih ve düzgün söylemek olduğunu ironik bir ifade ile belirtir:

Aceb benim de sühan-verligim midir cürmüm
Ki hüsn-i nazmım için olmadım müyesser-i cûd (K5/62)

3. Nevres'in Şiire ve Şaire Bakışı

Şaire göre, edîblerin kalemlerinin süsü, nazım ve nesir; şairlerin yaratılışlarının, karakterlerinin esasları da övgü ve yergidir. Şairlik tabiatının temelini, mayasını, medh ve hiciv oluşturur ve ancak bunların barındığı şiir ve inşâlar, o kişinin yazma kudretini, kaleminin süsünü gösterir:

Tâ ola zînet-i kîlk-i üdebâ nazm ile nesr
Tâ ola mâye-i tab'-ı şû'ârâ medh ile zemm (K14/78)

Şaire göre nazım o kadar üstündür ki, melekler âleminin en üstün, en parlak olanına sunulsa, bu şiirlere nazire yazar. İnsan, özellikle kendisine bahşedilen akıl ve irade ile mahlûkattan üstündür. Melekler ise mükemmel yaratılmışlardır. Nevres de, şiirinin üstünlüğünü anlatırken gökleri ötesinden, ilhamla geldiğine vurgu yapar. Melekler bu nazma hayran kalır ve onun benzerini vücuda getirmeye çalışırlar (G79/7). Nevres, böyle önemli gördüğü nazım ve nesri, insanın arkasında bırakacağı en güzel eserler olarak görür. Bu eserlerin kalıcı olmasının sırrı ise, 'rengin' olmalarından geçer:

Tabî'at tab'ına meyl eylemez âsârımıñ yoksa
Cihânda nazm u inşâ gibi bir rengin eser yokdur (G77/9)

Rengin, "renkli, parlak renkli; boyalı; güzel, latif, hoş; süslü" (Devellioğlu, 2004: 886) anlamlarına gelir. Tabiatın kasıtı doğa değil, âlem ve içindekilerdir. Yani tüm yaratılmışların şairin karakterini, kudretini beğenmesinin sebebi, ortaya koyduğu süslü, göz alıcı, parlak eserler dolayısıyladır. Rengin olmasını yanında rûy-ı cânân gibi süslenmiş 'taze' gazeller yazmak da çok önemlidir (K12/28). Ki şair de pek şiir söylemeye meyilli değildir ama buna karşın, bir nazım ortaya koyduğunda çok taze ve rengin söyler (G81/5).

Bir yandan nazım ve nesrini bu şekilde öven şair, diğer yandan beğenilmeme korkusu da taşır. Bu endişesini dile getirdiği beyitinde eserleri için 'nazik' sıfatını kullanır. Yani zarif, ince ve nezaketli eserleri beğenilmezse de bu durum onun için sorun oluşturmaz. Şair, bu halde dahi gösteriş yolunun süvarisi olacağını, yani bu yolda koşturmaya devam edeceğini belirtir:

Pesend olunmaz ise nazm u nesr-i nâzikimiz
Matıyye-rân-ı reh-i tumturâk olur gideriz (G113/4)

Şaire göre kişinin ortaya koyduğu eserle, kabiliyetini sergilemesi, şairlik tabiatını göstermesi çok önemlidir. Şiir gibi, bir şairin yazdığı mensur eserde de selâset, yani anlatımdaki kolaylık, rahatlık, açık ve akıcı ifade şarttır (G251/7). Şairlik kabiliyetinin duruluğu ve akıcılığı ile bir damla, deniz kadar büyütülebilmelidir; yani hakiki şair, az sözle çok şey ifade edebilmelidir. Şairlik tabiatının ihsanını arzulamayan, o denizde köpük olamaz:

Safâ-yı kâbiliyyet katreyi deryâ-nihâd eyler
Hevâ-yı lutf-ı tab'a olmayan kâbil habâb olmaz (G107/4)

Her şair gibi Nevres de yazdığı beyitlerde, hakiki şiirin ve şairin nasıl olması gerektiğini anlatır. Hatta bazen bunu kendi üzerinden örneklendirir. Kendi şairlik kudretini ve şiirinin güzelliğini överken, geleneğin göz önüne serdiği birçok kahramandan ve dahi şair ve nasirlerden üstün olduğunu iddia eder; meclislerde her şiirinin, her sözünün makbul olduğunu söyler:

Gayr-ı sâlih deme tanzîre bu nazmım Nevres
Her sözüm şivede makbûlüdür ehl-i sühânîñ (G158/5)

Bağdat valisi Mehmed Necib Paşa'yı övdüğü kasidesinde, kaleminin memduhunun gönül alıcılığını anlatması durumunda, Sâm ve Rüstem efsanelerinin hatıra dahi gelmeyeceğini belirtir. Görünüşte, meşhur Acem kahramanlarını dahi unutturacak olan, memduhunun anılması ve medhi olarak gösterilse de beytin arka planında şair, kaleminin kudretini vurgular:

Hâme şerh eylese bir nebze dil-âverliğini
Yâd olunmaz dahi efsâne-i Sâm ü Rüstem (K13/39)

Şairler, özellikle medhiyelerde, övdükleri kişinin üstün vasıflarını sayarak söyleyişlerini zenginleştirirler. Ortaya koydukları özellikler, memduhunun olsun ya da olmasın, şair için önemli olan, hayalinde zirveleştirdiği sultan, sadrazam veya paşayı övmektir. Şair, görmek istediği hükümdar, yönetici profilini şiirine taşır. Bu sebeple memduhunu överken kullandığı sıfatlar ve memduha ait olduğunu söylediği meziyetler de, biraz daha geniş bir perspektiften ele alınırsa, şairin üstün saydığı ve olması gerektiğine inandığı sıfat ve meziyetlerdir. Bu açıdan bakıldığında, Nevres, Abdülmecid Han'ı övdüğü kasidesinde, sultanın nesrinin gönül çekici söyleyişine vurgu yapar ve nesirde iç içe girmiş latifelerin olması gerektiğini söyler. Aynı şekilde sultanın nazmı, içinde ilim ve hüner saklı bir cevhere benzetilir. Burada memduhunun övülmesinin ötesinde bir durum arz edilmektedir. Şaire göre nesir, gönül çekici; latifelerin, ince hayallerin, nüktelerin iç içe geçerek dizildiği bir iplik; şiir ise ilim ve bilginin içinde saklı olduğu bir cevher olmalıdır:

Şive-i dil-keş-i nesriñde letâ'if mudgam
Cevher-i rişte-i nazmında ma'ârif muzmer (K3/16)

Osman Nevres, bazı beyitlerde şairlik tabiatının üstünlüğüne ve nesir yazmadaki kabiliyetine vurgu yapar. Nevres'in aydınlık yaratılışı, şairliği o kadar parlaktır ki, şiir söylerken hiç düşünmesine gerek yoktur; içinden gelerek söylediği medihler, irtical aynasında şimşek gibi parlar (K2/30). Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'ya yazdığı kasidede tab'ını, "sağlam, kusursuz, doğru." (Devellioğlu, 2004: 932) anlamlarına gelen 'selim' sıfatı ile bildirir. Sadrazamın isminin anılması ile elemli kalp, safâ ve şifâ bulmuştur; bu sayede Nevres'in kusursuz şairliği kendini gösterir ve bu beyitler ortaya çıkar (K6/VII/1).

Klasik şiirde şairin aşkını terennüm etmesi hali anlatılırken, en fazla kullanılan sıfatlar, bülbül ve tütüdür. Şairin tab'ı tûti gibidir, yani güzel sözler söyleyen bir papağandır. Papağanın konuşması mucize olduğu nispetle, şairin sözü, şiiri de mucizedir. Şair bazen, şiir bahçesinin en güzel şakiyan bülbülü, bazen de ayna gibi parlayan sevgiliyi gördüğü anda konuşmaya başlayan tütüdür. Bilindiği gibi papağanların karşısına ayna koyulur ve eğitmen bu aynanın arkasına geçer. Karşısında konuşan başka bir papağan varmış hissi uyandırılan papağan, konuşturulmaya başlanır (Çetindağ, 2009: 453). İşte şair de bir beyitinde buna vurgu yapar. Ancak beyitte dikkati çeken husus, şairin kendini 17. Yüzyılın zirve şairlerinden olan Nef'î'den üstün görmesidir. Nef'î, özellikle sözüm redifli kasidesi başta olmak üzere birçok kaside ve gazelinde kendi şiirini ve şairliğini över⁸ ve söyleyişindeki üstünlüğe sık sık vurgu yapar. Nevres ise papağana benzeyen şairliğinin nağme söylemeye başladığı anda, şakiyan bülbül Nef'î'nin bu şiir karşısında dilsiz kalacağını belirtir:

Tûtî-i tab'ım eger zemzemeye etse şürû'
Bülbül-i nâtika-i Nef'î'yi eyler ebkem (K13/55)

Başka bir beyitinde şair, tab'ını saç tarayıcıya benzetir. Saç, birbirine dolanır, karışır. Tarak da bu karışıklığı çözen, açan ve saça güzellik katan alettir. Meşşâta, özellikle gelinin saçını, düğünden önce tarayan ve süsleyen nedîme için kullanılır. Gelin, bıkırdır; temizdir, el sürülmemiştir. Put gibi güzel olan sevgilinin ve güzelliklerin bulunduğu yer, nigâristandır.

⁸ Bu konu hakkında bakılabilir: Döndü Akarca (2006). "Nef'î'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S. 2.

Bilindiği gibi nigâristan, klasik edebiyatta, meşhur Çinli ressam Mani'nin defteri veya atölyesi olarak anılır. Mani o kadar büyüleyici ve gerçekçi resimler yapar ki resimleri, put gibi güzel ve kusursuzdur. Nevres de nazım ve nesirlerini bu nigâristandaki güzellere benzeter. Nasıl ki saç tarayan kişi, karışıklığı giderir ve süsler, öyle de Nevres, şair yaratılışı ile nazım ve nesir ülkesinde, sözü süsler ve fikrin orijinalliğine süs verir:

Verip meşşâta-i tab'ıyla bıkır-i fikre ârâyış
Nigâristân-ı nazm u nesirde oldu sühan-ârâ (Tarih 19/14)

Şairlerin, şiirlerinin üstünlüğünü anlatırken kullandıkları önemli argümanlardan biri de sözlerinin, gayb âleminde ilham yoluyla elde edilmiş olmasıdır. Bu husus, edebiyatımızda 17. yüzyılda kendini gösteren Sebki-Hindî akımında çok fazla işlenmiştir. Bu akımdan etkilenen ve sözün gayb âleminde geldiğine en çok vurgu yapan şairlerden biri de Nef'î'dir. Nevres'in de bu temayı dile getirmesi, Nef'î'den etkilendiğinin göstergelerinden biri sayılabilir. Şairin gönlü öylesine temizdir ki, pürüzsüz bir aynaya benzer. Gayb âleminde ilham olunan mânâlar, bu aynaya yansır ve şairin düşüncesi ile birleşir. Böylece şairin kaleminden dökülen mürekkep değil, şairlik kudretinin kabiliyet dolu bulutundan yağın yağmurdur. Ve bu, altınluktan akan zemzem suyu kadar mukaddes bir yağmurdur (K14/71-72).

Klasik edebiyatta şair, aynı zamanda 'sâhir'dir. Şiirleri karşısındakini büyüler ve etkisi altına alır. Nevres gibi mu'ciz-beyân (G143/5) ve mümtaz, seçkin bir şairin şiirinde, yüz bin îcâz cevheriyle karşılaşılrsa buna şaşılmaz. Az sözle çok şey anlatmak anlamına gelen îcâz kelimesinin, sihir kelimesi ile tenasüplü kullanılması, dikkat çekicidir. Şairin her bir sözü inci gibidir. Bu incilerin yüz bin cevher halinde tecessüm etmesine şaşılmaz, çünkü şair büyücüdür. Az olan bir şeyi, çokmuş gibi gösterebilir:

Aceb mi olsa yüz bin gevher-i îcâz nazmında
Ki olduñ Nevres-i sâhir gibi mümtâz nazmında (Tahmis-1/VI)

Şair, sevgilinin gözlerini andığında sihir yaratan kaleminden hayret verici sözler damlar (G236/6). Hatta bu öyle bir sihirdir ki Hz. Musâ'nın yed-i beyzâ mucizesini dahi ikinci sırada bırakır (G304/9).

Söz, şaire göre kutsaldır. Bazı klasik şairlerimiz, yaratmanın 'ol' emriyle başladığına ve bu emrin sözden oluştuğuna vurgu yaparak, sözün kutsallığına atıf yaparlar. Kutsal olan söz, bir nevi ibadet hükmündedir. Ve ibadet de ibadethanede yapılır. Şair bir beyitine sözünü, yani şiirini överken şöyle vurgu yapıyor:

Saldı ol denlü dil-i halka harâret sühânım
Ki sözüm güş eden âteş-gede sandı dehenim (G193/1)

"Şiirim, insanların gönlüne öyle sıcaklık verdi ki bu sözü duyan insanlar, ağzımı Mecûsî tapınağı zanneder."

Klasik şiirin en önemli malzemelerinden biri, 'nükte'dir ve mânâ ile iç içe geçmiştir. Şiirin derinliğine gizlendikçe önem kazanan nükte, düşünce veya söyleyişteki incelik ve mahareti karşıladığı için bazen kolay anlaşılabilir (Coşkun, 2011: 60). Osman Nevres, 19. yüzyılda Sultan Abdülaziz zamanında yaklaşık beş aylık sadrazamlık yapan Yusuf Kâmil Paşa'yı övdüğü kasidesinde önce sadrazamın ömrüne ve talihine dua eder; daha sonra onu övmekle kendi şairlik yeteneğinin nükteli oluşuna vurgu yapar. Onu medh edince, nükte parlatan şairliğin vezinlerini, manalarını tartar, ölçer. Mânâ, klasik Türk şiirinde olması gereken en önemli hususlardandır. Metni edebî kılan, kelimelerin arkasındaki mânâdır. "Şairin asıl hedefi ince mânâyâ ulaşmaktır" (Kurmuş, 2008). Şair de bu beyitte, şairliğinin mahsulü olan şiirlerinin ve nüktelerinin arkasındaki mânâyâ vurgu yapar:

Hudâ efzûn ede ikbâl ü ömrün kim medîhinle
Ma'ânî-sencdir evzânı tab'-ı nükte-pervâzın (K8/2)

Şair şakk-ı kamer mucizesine telmih yaptığı bir beyitinde, kalemini kılıca benzetir. Kılıç gibi keskin olan kalemi, tıpkı Hz. Peygamber'in bir işaretle ayı ikiye bölmesi gibi, eşi benzeri olmayan tam bir cevheri ikiye bölmüştür. Bu sayede gizli nükteler âyân olmuştur. Bilindiği gibi cevher, kolay kolay kırılmaz, parçalanmaz. Cevher gibi içinde nükteler bulunduran deyişler de kolay anlaşılmaz, kendini ele vermez. Ancak şairin kalemi yani şairlik kabiliyeti öylesine güçlüdür ki tüm sırları, gizli nükteleri açığa çıkarır:

Tîg-i hâmemle dü-nîm oldu hele cevher-i ferd
Yohsa bu nükte-i ser-beste kalırdı mübhem (K14/73)

Sultan Abdülaziz'i övdüğü başka bir beyitte ise nükteli anlatım dikkati çeker:

Şi'rim oldukça revân mir'ât-ı cûy-ı medhine
Çeşme-i Hızır'a akar gûyâ zülâlin sûreti (K1/28)

"Şiirim, senin övgü nehrinin aynasına aktıkça, Hızır'ın çeşmesinden zülâlin akması gibi olur."

Şaire göre şiiri, coşkun bir nehir kadar akıcıdır. Nehrin aktığı yer ise medh edilen sultanın deryasıdır. Ayna gibi parlak, saf ve temiz derya ile buluşan nehir ise tıpkı Hızır'ın çeşmesinden akan saf, billur su gibidir; âb-ı hayattır, sonsuzluktur. Şair, sevgilinin vasıflarını övdükçe şiiri ölümsüzleşir; tıpkı âb-ı hayatın Hızır'a bahsettiği ölümsüzlük gibi. Görüldüğü üzere şair, Hızır kıssasına telmih yapar ve nükte içinde şiirini över.

Beyitlerde daha çok *ehl-i hüner* terkihi içinde geçen 'hüner' kelimesi, kabiliyet, marifet ve ilmi karşılar. Şair, yaşadıklarını, çevresindeki olayları, duygularını, düşüncelerini, maharetli bir biçimde sergilemeye dikkat eder. Fuzûlî'nin de, Farsça Dîvân Mukaddimesi'nde söylediği gibi, şair, "...dünyada olup bitenlere ibret nazarıyla bakar ve hüner kazanma sevgilisine gözünü dikip onu kendine sevgili edinir" (Doğan, 2009: 128). Böylece şair ehl-i hüner olacak, hatta hüner ehlinin dahi takdir ettiği şiirler meydana getirecektir.

Nevres'e göre ehl-i hünerden olmanın en büyük işareti, sözün ifade ettiği anlamı ve arka planında yatan derin âlemi bilmekten geçer:

Ben seni ehl-i hünerden biri zann etmiş idim
Sen ise bilmez imişsin ne müfâd ü ne me'âl (K10/11)

Hüner ehlinden olmanın kaidelerinden biri de zamanın şahını, sultanını medh etmektir (K3/13). Bu asırda her ne kadar hârmühre (katırboncuğu) revaç bulsa da hüner sultanı olan şair, yine inci gibi sözcükler bulmalıdır. Şiirin nazmı için bu gereklidir (G98/8). Nevre de kendini hüner ehli arasında sayar. Hatta öyle ki, medh ettiği padişahın şöhretini, vasıflarını tek bir beyitte anlatabilir ve hüner ehline bu şekilde kudretini gösterebilir (K3/51).

Şair, böyle önemli olan hünerin kıymetini bilmeyenlere sitemde bulunuyor ve şöyle diyor:

Gazel hem-reng gazel ü şi'r hem-kadr-i şâ'ir olmuş
Dirîgâ asrımızda kıl kadar kadr-i hüner yokdur (G77/8)

Gazelin rengi birdir; gazel ve şiir şairin kudretini gösterir. Ancak yazık ki, asrımızda bu hünerin kıymetini, az da olsa bilen kalmamıştır. Bilindiği gibi Osman Nevres'in şöhreti,

Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül
Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül...

şeklinde başlayan şarkısıyla. Şarkının bu denli teveccüh ve iltifat görmesi, Nevres'in şairlik kudretini gösterir.

Nevres, hünerli bir şairin dikkat etmesi lazım gelen unsurları belirtmeyi de ihmal etmez. Bunlar, şiirde ve özellikle de gazelde vezin ve secidir:

Tâ ola lâzime-i şi'r ü gazel vezn ile sec'
Tâ ola râbita-i kavî ü sühan lâ vü ne'âm (K13/59)

Nevres'in çeşitli şekillerde övdüğü şiiri üzerinde kimlerin etkili olduğu ya da kendisini kimlerden üstün gördüğü konusu da onun şairliğini ortaya koyma bakımından önemlidir. *Divân*'ından anlaşıldığı kadarıyla şairin etkilendiği ve nazire yazdığı şahsiyetlerden biri, özellikle yenilikleri uygulayan devlet büyüklerini tenkit için (Uzun, 2002: 152) yazdığı hicivlerle meşhur Kâzım Paşa'dır. Nevres, şairlik kudretini yazdığı hicviyelerle ortaya koyan Kâzım Paşa'ya nazire yazabileceğini söyler:

Eylesem ben de n'ola tanzîr şi'r-i Kâzım'ı
Gevher eyleyse acem mi seng-i hârâdan zuhûr (G63/10)

Vâhid Efendi adlı şaire nazîre yazdığını da belirten (G210/9) Nevres, Râşid adlı şairin şiirinin ise çok üstün olduğunu ve buna nazîre yazamayacağını söyler (G69/10). Şair, bunların dışında Yenişehirli Avnî Bey'in izinden gitmek istediğini; şiirde meşhur İran şairi Sa'dî (G232/8)'nin yanı sıra, Sırrı Paşa, Nasûhî-zâde Sâmih Efendi (G23/7), Fehmî (G199/9) Keçeci-zâde İzzet Molla ve Sâmî (G307/7)'den etkilendiğini söyler. Nevres, özellikle, şairliği ve söz yazmadaki üstünlüğü ile övünen; şiirinin gayb âleminden geldiğini iddia edecek kadar şairlik kudretini yücelten Nef'î'den bile üstün olduğunu (K13/55) belirtir.⁹

4. Nevres'in Estetik Şiirlerinden Örnekler

Nevres'in estetik şiirlerine, güzelliğe, şiire ve şaire bakışını aktarırken üzerinde durduğumuz beyitler örnek gösterilebilir. Ancak bunların dışında, şairin şöhretini sağlayan şarkısı, gül-bülbül mazmununun farklı biçimde kullanılması ile dikkati çeker. Tanburî Ali Efendi tarafından bestelenmiş olan şarkının ilk dördlüğü şöyledir:

Senden bana yok bir fâide ey gül
Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül
Etsem de abesdir sitem-i hara tahammül
Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül (Şarkı 1/1)

Şair, bülbülün acınacak halini anlatır ve figanının boşuna olduğuna vurgu yapar. Başka bir beyitte ise bülbül maksuduna kavuşmuştur, ancak bu halin de ona bir faydası yoktur:

Nevâ-yı âteşininden niçin bûy-ı vefâ gelmez
Meger gül yağı ile sen de mi yağlandın ey bülbül (G 165/2)

Şairin akıcı, açık ve rahat anlaşılır üslubu ile yazdığı diğer bir şarkısı ise şöyle başlar:

Zahm-dâr-ı hayretim dâğımla yaram bağlarım
Seyl-i sahrâ-yı cünûnum hem akar hem çağlarım
Yanarım âteşlere hasretle sînem dâğlarım
Ağlarım ammâ niçün bilmem kiminçün ağlarım (Şarkı 5/1)

Divan şiirinin zengin geleneğinden yola çıkarak mazmunlaşan kelimelerin kullanıldığı şu beyitler, hem âhenk hem de anlam bakımından dikkat çekicidir:

Müşg-i Çîn'e zülfünü benzettiler lîkin hatâ
Hattını reyhâna teşbîh ettiler ammâ galât (G124/2)

Kaşın belimi büktü kemân eyledi gitdi
Aşkın beni rüsvâ-yı cihân eyledi gitdi (G280/1)

Hûylu bir Yûsuf esîriyim anınçün çeşmimin
Biri Nil ırmagıdır Nevres biri rûd-ı Eres (G116/7)

5. Sonuç

⁹ Bu hususta daha ayrıntılı bilgi için: Bayram Ali Kaya (2010). *a.g.e*, s.61-66 ve M. Kayahan Özgül (1999). *Osman Nevres Hayatı ve Eserleri*, s.49-58.

Klasik Türk edebiyatı geleneği ile yoğrulan şairler, sınırları belli bir geleneğin, kendilerine verdiği imkân doğrultusunda eser vermeye çalışırlar. Bu sebeple bu edebiyat için ortak bir güzellik, şiir ve şair anlayışının, yani poetikanın varlığından söz edilebilir. Ancak bu ortak temelde vücuda getirilen her eser, her şiir, müellifinin, şiire ve şaire bakışını da gözler önüne serer. Bu makalede, 19. yüzyıl şairlerinden Osman Nevres'in Dîvân'ından yola çıkılarak şairin güzelliğe, şiire ve şaire bakışı aktarılmaya çalışılmıştır.

Şaire göre, edîblerin kalemlerinin süsü, nazım ve nesir; şairlerin yaratılışlarının, karakterlerinin esasları da övgü ve yergidir. Şairlik tabiatının temelini, mayasını, medh ve hiciv oluşturur. Şaire göre nazmı o kadar üstündür ki, melekler âleminin en üstün, en parlak olanına sunulsa, bu şiirlere nazire yazar. Şiir, rengin, nazik ve taze olmalıdır. Şair, kendi şairlik kudretini ve şiirinin güzelliğini överken, geleneğin göz önüne serdiği birçok kahramandan ve dahi şair ve nasirlerden üstünlüğünü dile getirir ve meclislerde her şiirinin, her sözünün makbul olduğunu söyler.

KAYNAKÇA

- AKARCA, Döndü (2006). "Nef'î'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S. 2.
- AKÜN, Ömer Faruk, (1993). "Divan Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2000). "İlmü'l-cemâl", *İslâm Ansiklopedisi*, C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BAYRAM, Yavuz (2005). "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin 'Şiire ve Okura Dair' Görüşleri", *Milli Eğitim*, S.168, Ankara.
- BAYRAM, Yavuz (2004). "16. Yüzyıl Divan Şiirinde 'Şiir, Söz ve Şair'le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, Konya.
- BAYRAM, Yavuz (2004). "16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar", *Türkbilig*, S.8, Ankara.
- COŞKUN, Menderes (2011). "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilig*, Kış, S.56.
- ÇETİNDACI, Yusuf (2009). *Ayna Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, Muhammed Nur (2009). *Fuzulî'nin Poetikası*, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- KAPLAN, Mahmut (2010). *Baki Güzellik-Aşk-Şiir*, Ankara: Öncü Kitap.
- KAYA, Bayram Ali (2010). *Osman Nevres ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KOÇ, Turan (2009). *İslâm Estetiği*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- KURMUŞ, Cengiz Veli (2008). "Nedim'in Gazellerindeki Mahlas Beyitlerinin Şiir ve Şair Üzerine Düşündürdükleri", *I. Uluslar Arası Türk Dili Ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2006 (11-13 Eylül) İstanbul Kültür Üniversitesi, Bildiriler*, İstanbul.
- MUTLUEL, Osman (2008). *Kur'ân-ı Kerîm ve Estetik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- OKUYUCU, Cihan (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- OKUYUCU, Cihan (2006). *Gazel Bahçesi*, İzmir: Sütun Yayınları.
- ÖZEK, Ali vd., (1993). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1999). *Osman Nevres Hayatı ve Eserleri*, MEB Yayınları, İstanbul.
- SÂMÎ, Şemsettin (1978). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TUNÇ, Semra (2000). "Muhibbî Dîvânı'nda Şiir ve Şair ile İlgili Değerlendirmeler", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.7, Konya.
- ULUDAĞ, Süleyman (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- UZUN, Mustafa (2002). "Kâzım Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, C.25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÜZGÖR, Tahir (1988). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Doçentlik Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- YAĞCIOĞLU, Songül Aydın (2010). "Fuzulî ve Bâkî Divanlarında Aşk Anlayışı ve Sevgili Tipi", *Turkish Studies*, Volume 5/3, Summer.